

PAPER DETAILS

TITLE: Ayvalıktan Isgali Ve Belediye esmesi Protokolü

AUTHORS: Haluk SELVI

PAGES: 843-863

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1680046>

AYVALIK'IN İŞGALİ VE BELEDİYE ÇEŞMESİ PROTOKOLÜ

Yrd. Doç. Dr. Haluk SELVİ*

Giriş

Yunanistan Venizelos'un liderliğinde İtilaf Devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve kendisine İngiltere tarafından Batı Anadolu toprakları vaadedilmişti. Savaş sonunda Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu İttifak Devletleri'nin mağlup olması Yunanistan'a bu tarihi emellerini gerçekleştirme fırsatını verdi. Venizelos Paris'teki barış konferansında İzmir, Ayvalık ve hinterlandının Yunanistan'a verileceğinden emindi¹. İngiltere'ye güvenen Yunanistan'ın Batı Anadolu'da asker çıkarmayacağı iki merkez vardı. Bunlardan biri İzmir, diğeri de Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu Ayvalık'tı.

Ayvalık, Anadolu'nun Ege sahilindeki yerleşim yerlerinin İzmir'den sonra en büyük ve mamur olanıydı. Şehir ve köylerinde 1900 yılında 21.510 Rum yaşıyordu. Şehrin 1903 yılındaki toplam nüfusunun 23.309 olduğu düşünülürse bu tarihte Rumların % 90 gibi büyük bir oranı teşkil ettiği görülür². 1914 yılında Ayvalık'ta 31.445 Rum, 454 Türk bulunmak-

* Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

1 Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I, Ankara, 1987, s. 34-35.

2 Abdülmecit Mutfak, *Salnamelerde Karesi Sancağı (1847 - 1922)*, Balıkesir, 1995, s. 23, 25.

ta idi ³. Ayvalık bunun yanında ithalat ve ihracatın yapıldığı bir de limana sahipti.

Ayvalık bu özelliklerinden dolayı Yunanistan'ın, Anadolu'nun Ege kıyılarındaki cazibe alanlarından biri idi. Yunanistan burasını kendisine bir çıkış noktası olarak almış ve bölge Rumlarını her zaman kışkırtmıştı. Bu kışkırtma eylemi Birinci Dünya Savaşı'ndan önce başlamış ve İngilizler de bu eyleme katılmıştı⁴. Bu propagandalar sonunda, Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz Rumlar Osmanlı ordusuna karşı casusluk eyleminde bulunarak teşkilatlandılar. Bu faaliyetler bölgede karışıklıkların çıkmasına sebep oldu⁵. Çıkan karışıklıklardan dolayı bölge Rumları da tehciere tâbi tutuldular. Fakat, Osmanlı Hükümeti Ayvalık'a gönderdiği telgraflarda Rumlara kesinlikle kötü muamelede bulunulmamasını emrediyordu⁶. Ayvalık'ta tehcir farklı tarihlerde uygulandı. 1917 yılında Osmanlı Hükümeti Ayvalık Rumlarının Balıkesir, İzmir ve Bursa'ya dağıtılmasına karar verdi. Bunların malları muhafaza altına alınacaktı⁷. Tehcir edilen Rumların dışında büyük bir kısmı da, Ayvalık karşısındaki adalara özellikle Midilli'ye kaçmışlardı. Bütün tedbirlere rağmen meydana gelen olaylar savaş sonunda propaganda vasıtası olarak Yunanlılar tarafından kullanılacaktı⁸.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması Anadolu tarihi içerisinde önemli olayların başlamasına sebep olmuştur. Mütareke ile

3 Bayram Bayraktar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi*, Ankara, 1998, s. 34.

4 İngiltere'nin Ayvalık Viskonsolosu Ayopolis'in çalışmaları hakkında bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.) 44/54.

5 Böyle bir casusluk eylemi sonunda Ayvalık Yunan Konsolosu tercümanı tutuklanmıştı (BOA. DH.ŞFR. 44/191).

6 BOA.DH.ŞFR. 44/29; gelen cevaplar onlara gayet iyi davranıldığı yönündeydi (BOA.DH.ŞFR. 44/135).

7 BOA.DH.ŞFR. 74/305;306;308;315; 75/10.

8 Balya'dan Rum Patrikhanesine yazılan telgrafta Ayvalık'tan sevk edilen 25.000 Rum'dan 18.000'inin telef olduğu yazılmıştı. Halbuki Balya'ya sevk edilen Rumların miktarı 25.000 değil, 587 idi. (Ses, 12 Kanun-ı evvel 1334/12 Aralık 1918, No: 9).

birlikte Yunanistan ve Batı Anadolu'daki ayrıcalıklı Rumlar kendileri için uygun ortamın oluştuğuna inandılar. Çünkü Osmanlı Devleti savaştan yenik ayrılmıştı. Rumların en büyük propaganda aracı tehirci. Bütün Batı Anadolu şehirlerinde çoğunlukta olduklarını, fakat tehirciyle birlikte nüfuslarının azaldığını bildiriyorlardı. Nüfus çoğunluğunu sağlayabilmek için adalardan Batı Anadolu sahiline Rumları çıkarıyorlardı. Bunun yanında Osmanlı Hükümeti de tehirciye tâbi Rum ve Ermenilerin eski yerlerine dönmelerini kabul etmiş ve mallarını iade etmişti⁹. Bandırma'da bulunan 670 Rum memleketlerine, 965'i yaylı arabayla Ayvalık'a ve 61 nüfusu da trenle Bandırma tarikiyle Paşalimanı'na gönderilmiştir. Muhacir Rumlar kendilerine gösterilen kolaylıktan dolayı memnun kalmışlardı¹⁰. 1919 Şubat ayında da İzmir'de bulunan Ayvalık Rumları'ndan 2.000'i 17. Kolordu Komutanı tarafından Ayvalık'a gönderildi¹¹.

Mütareke Dönemi bütün Anadolu için olduğu kadar Ayvalık ve çevresi için de karışıklıkların, çete olaylarının cereyan ettiği bir bölge olmuştur. Özellikle Rum eşkıyalar köyleri basıyorlar ve Türkleri tamamen imha edeceklerini söylüyorlardı¹². Bu çete olayları sonunda Batı Anadolu'nun Rum nüfus oranı göz ardı edilmeyecek oranda artmıştı. Çetecilik eylemleri sahil güvenliğini oradan kaldırıyor ve denizden gelen Rumlar karışıklıktan dolayı saklanabiliyorlardı¹³. 1920 yılına kadar Ayvalık Körfezi mıntıkasında 120.000 kadar Rum nüfus toplanmıştı¹⁴.

Batı Anadolu'nun bu karışık durumuna Yunanistan'ın da katkısı oluyordu. Venizelos Batı Anadolu ve bütün karesi livası ile Bursa'nın Yuna-

9 BOA. DH.ŞFR. 94-92, 93-142

10 Ses, 5 Kanun-ı evvel 1334/5 Aralık 1918, No: 8.

11 Bayraktar, *Ayvalık Tarihi*, s. 73.

12 Ses, 12 Kanun-ı evvel 1334/ 12 Aralık 1918, No: 9.

13 Ses, 6 Mart 1335/6 Mart 1919, No. 21.

14 Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Manisa, Denizli 1919-1923)*, Ankara 1999, s. 49.

nistan'a ait olduğu propagandasını yapıyor ve bunu gerçekleştirmek için her yola başvuruyordu. Bu yollardan biri Batı Anadolu şehirlerine Salib-i Ahmer kisvesi altında sokulmaktı. 17 Şubat 1919'da Ayvalık'a bir Yunan torpidosu içerisinde kızıl haç kurulu getirildi. Heyeti Rum halkı coşku ile karşıladı, "Zito Yunanistan, Zito Venizelos" naraları atıldı. Müslümanların fesleri yırtılarak onlara hakaret edildi. Çeşitli yerlere Yunan bayrakları asılmıştı. Ayvalık'ın hiçbir sıhhi heyete ihtiyacı yoktu, bu heyet siyasi bir emel için gelmişti. Heyet, Müslümanların evlerinin boşaltılmasını ve yerlerine Rumların yerleştirilmesini istedi. İsteklerini yapabilmek için Ayvalık halkından yirmi silahlı muhafız temin etmişlerdi¹⁵. İlaçlarla birlikte sandıklar içinde silahlar getirilmişti, ayrıca cephane ve çeşitli askeri malzeme de şehre sokulmuştu. İzmir ve Ayvalık'ta açılan Yunan Kızılhaç hastaneleri birer teşkilat merkezi haline getirilmişti¹⁶. 19 Şubat 1919'da Ayvalık'ta Rumlar gösteri yaptılar, hapishaneyi basarak 60 Rum tutuklu-yu serbest bıraktılar¹⁷. Hükümet hapishanelerin boşaltılmasına ve asayişin bozulmasına karşı, jandarma sayısının arttırılması ve yeni tedbirlerin alınması ile çözüm arıyordu¹⁸.

Ayvalık ve çevresinde Rumlar her şeye karışma yetkisini kendilerinde görüyorlar, her türlü cinayeti ve katliamı yapmaktan çekinmiyorlardı.

15 Ses, 27 Şubat 1335/1919, No: 20.

16 Dahiliye Nezareti Rum ve Ermeni Kızılhaç şubelerinin bu zararlı faaliyetlerini görmüş ve 28 Nisan 1919'da bütün vilayet ve mutasarrıflıklara gönderdiği emir ile bunların kapatılmasını istemiştir. (BOA.DH.ŞFR. 98-340). 29 Nisan 1919 tarihli başka bir telgrafında Dahiliye nezareti vilayetleri uyarak Yunanlıların Rumlara silah dağıttığını ve bunun önüne geçilmesini istiyordu (BOA. DH.ŞFR. 98-371).

17 *Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, Batı cephesi, 1. Kısım (TİH. II/I), Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 136.

18 BOA. DH.ŞFR. 94-97. Dahiliye Nezareti'nin başka bir yazısı şöyleydi. Ayvalık sahillerine Ada Rumları çıkmaktadır, bunların önüne geçebilmek için jandarma ve polis takviyesinin yapılması gerekir. (Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD) Sayı: 42 (Aralık 1962), Vesika no: 995).

Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri Bey acz içerisindeydi ve Yunanlılarla birlikte çalışıyordu¹⁹.

a. Ayvalık'ın İşgali

Ayvalık Rumları bölgede karışıklık çıkarırken Venizelos da Paris'te Yunan isteklerini dile getiriyor ve kendilerine Ayvalık, Soma, Kırkağaç, Söke çizgisi içerisinde kalan bölgenin verilmesini istiyordu. Dörtler Şûrası, 19 Mayıs 1919'da Yunan işgalinin hududunu İzmir sancağı ve Ayvalık kazası olarak belirledi²⁰. Venizelos 21 Mayıs 1919'da Rum göçmenlerinin İzmir Sancağı ile Ayvalık Kazası dahiline yerleştirilmeleri emrini verdi²¹.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali Ayvalık, Edremit ve Burhaniye kasabalarında ve Karesi sancağında derin bir endişe yarattı. Bu tarihte Karesi Mutasarrıflığı görevinde Hilmi Bey vardı²². Ayvalık Kaymakamı (Yüzelliklerden) Osman Bey, Ayvalık'ta 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey (Çetinkaya) idi. Ayvalık'ta meydana gelen olaylar karşısında buranın işgal edilmek üzere olduğunu sezen Ali Bey, daha Birinci Dünya Savaşı sırasında Midilli'den yapılabilecek herhangi bir harekete karşı Ayvalık'ın doğusunda yapılmış olan tahkimatı tekrar tanzim ettirdi. Ayrıca, Ayvalık'ta sıkı yönetim ilan ederek sükun ve asayiş sağlamaya çalıştı. Alayın subay, er ve milis yaklaşık 500

19 Ses, 6 Mart 1335/1919, No: 21; Hilmi Ergeneli, "1919 Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", *Belleten*, c. 48, sayı: 189-190. Ankara 1985, s. 76.

20 Jeaschke Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, I, Ankara 1989, s. 32,34. Bir gün önce yani 18 Mayıs 1919'da Ayvalık Jandarma Komutanı İstanbul'a çektiği telde Ayvalık'ta Rumların hükümeti işgale hazırlandıklarını, her yanda büyük bir heyecan ve galeyana olduğunu bildirdi (Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. I, Ankara, 1994, s. 253).

21 TİH. III/I, s. 83.

22 7 Kasım 1918'de Mutasarrıflığa Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey atanmış, 19 Şubat 1919'da görevden alınarak yerine Hasan Vassaf Bey getirilmişti. Hilmi Bey ise Nisan ayında bu göreve başlamıştı. (Ses, 20 Şubat 1335/1919, No: 19 ; Ergeneli, "Anılar", s. 169.).

mevcudu vardı. Ayvalık kasabası merkezindeki Rumların fazlalığından dolayı kasabanın sahilinde savunma tertibatı almaya imkan yoktu. Bu sebeple alay kasabanın doğusundaki sırtlarda savunma için tertibat almıştı²³.

İzmir'in işgalinden sonra Ayvalık Rumlarının faaliyetlerini arttırmaları Kaza Kaymakamı Osman Nuri Bey'i şaşırtmıştı. Elindeki kuvvetlerle asayiş sağlaması imkansızdı²⁴. Osman Nuri Bey, aslen İzmirli olup Rum ve Yunan taraftarlığıyla tanınan İngiltere hükümetinin Ayvalık mümessili Hadkinson'ın kontrolü altına girmişti. Osman Nuri Bey ve Hadkinson çevre nahiye ve köyleri gezmekte, Bolşeviklikten, İttihatçılıktan bahsetmekte ve yakında vuku bulacak bir işgale karşı sakin olmalarını ve silahlarını teslim etmelerini, bu şekilde İngiliz Hükümeti'nin himayesine mazhar olacaklarını beyan etmekteydiler²⁵. Ali Bey asayiş sağlamak ve herhangi bir işgale karşı koyabilmek için 24 Mayıs 1919'da XVII. Kolordu Komutanı Vekili Albay Bekir Sami Bey'e verdiği raporda, Yunan Kızılhaç heyetinin fırsat kollamakta olduğunu, alayın takviyeye ihtiyaç duyduğunu bildirerek yardım istiyordu²⁶. Bekir Sami Bey 28 Mayıs'ta verdiği cevapta, "Görülecek büyük işlere karşı elimizde pek az muvazzaf Türk kıtaatı mevcuttur. Muvafık bir cereyan vermekle muvaffak olduğumuz Ayvalık işgali meselesinde lüzum hissedeceğimiz icraatı mümkün olduğu kadar az zaiyatla bilhassa milis kuvvetleriyle yapmanızı pek rica ederim" diyordu²⁷. Bunun üzerine Ali Bey çevre kasaba ve köylerden milis kuvvetler toplayarak bir direniş grubu oluşturmaya çalıştı²⁸. Milis kuvvetlerin oluşturulması, silah ve cephane sağlanmasında Eski Edremit Kaymakamı

23 TİH. II/1, s. 77.

24 Ergeneli, "Anılar", s. 172.

25 Ali Çetinkaya, *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Ankara 1993, s.17.

26 TİH. II/1, s. 75.

27 Bayraktar, *Ayvalık Tarihi*, s. 114.

28 Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 21,34-35.

Köprülülü Hamdi Bey, Hacı Tali Bey, Posta Müdürü Hacı Zihni Beyler de etkili oldular²⁹. Ali Bey Kazan Bucağı, Altınova, Araplar, Murateli, Gömeç, Burhaniye ve civar köylerden kısa zamanda 300 kişilik bir milis kuvvet oluşturdu. Bunlara eldeki fazla silah ve cephane dağıtıldı³⁰.

Ayvalık'ta bu hazırlıklar sürdürülürken, 26 Mayıs 1919 günü öğleden sonra saat birde bir İngiliz torpidosu Ayvalık Limanı'na geldi. Bunu müteakip bir Yunan torpidosu ile bir Yunan nakliye gemisi aynı mahalle geldiler. Bir Yunan nakliye gemisi Dalyan Boğazı haricine, diğeri de Gömeç karşısına geldi. Limana giren İngiliz torpidosuna Ayvalık Mümessili Hadkinson ile Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri giderek, torpidodaki İngiliz kumandanı ile görüştiler. Kısa bir süre sonra Kaymakam hükümet konağına, İngiliz Kaymakamı da doğruca Ali Bey'in karargahına gitti. Hadkinson, asayişin muhafazası ile memurların vazifelerine devam etmelerini ve İngiliz torpidosundaki komutanın kendini gemiye davet ettiğini bildirdi. Ali Bey bu çağrıya uymayarak yerine Binbaşı Tefvik Bey'i gönderdi³¹. Tefvik Bey, İngiliz torpido komutanına şehre bir tecavüz vukuunda, kasabanın savunulacağını bildirdi. Bunun üzerine İngiliz torpido komutanı Osman Nuri Bey'e ve Binbaşı Tefvik Bey'e mütareke hükümlerine aykırı olarak gelen Yunan gemilerinin hemen limanı terk etmeleri doğrultusunda emir vereceğini, kendisinin Paris Barış Konferansı tarafından asayişin korumak için görevlendirildiğini

29 Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, 1984, s. 64; Bayraktar, *Ayvalık Tarihi*, s. 115.

30 Hıfzı Erim, *Ayvalık Tarihi*, Ankara 1948, s. 67; Adnan Sofuoğlu, "Akbaş Baskını (Olayı) ve Yankıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt IX, (Mart 1993), sayı: 26, s. 420-421.

31 XVII Kolordu Komutanı Bekir Sami Bey Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği telde, İngilizlerin bu tavrını şu şekilde değerlendiriyordu: "... öteden beri ve bilhas-sa mütarekeden sonra İngiliz muhabbeti ve adaleti namına yapılan propagandaların Türk efkâr-ı umumiyesinde husule getirdiği teveccühden istifade ederek Yunan istilasını bilâ vukûat temine İngiliz mümessilleri var kuvvetleriyle çalışmaktadırlar" (BOA.Sâdaret Evrakı Evrak Kalemi (A.VRK.) 835/33).

bildirmişti³². Gerçekten de Yunan gemileri akşam üstü limanı terk edip Midilli'ye gittiler³³.

Yunan askerlerinin gelişi üzerine Ayvalık Rumlarında bir sevinç ve memnuniyet heyecanı başlamıştı. Rum evlerine Yunan bayrakları çekilmişti. Rumlar Yunan bayrakları ile sahile yığılmışlardı³⁴. Yunanlılar İz-

32 BOA.Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS. 53-4/54, lef. 2); Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 44.

33 TİH II/I, s. 78; Adnan Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketi*, Ankara 1994, s. 92; Mutasarrıf Hilmi Bey bu durumu Dahiliye Nezaretine bildirdiği telgrafında şöyle diyordu: "... asayişin muhafazasına son gayretle çalışılmaktadır. Yunanlıların emri vâki ihdası arzuları artık teayyün etmiş demektir. Karib bir atide bir emr-i vâki karşısında kalınmaması için son derece müteyakkız bulunulmakta ise de Nezaret-i Celilece de ifa-yı muktezası." (BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 3).

34 Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s.43. Ayvalık Rumlarının tavırlarını ve alınması gereken tedbirleri Dahiliye Nezareti, Hariciye Nezareti'ne 29 Mayıs 1919 tarihli şu telgrafıyla bildiriyordu:

"Hariciye Nezaret-i Celilesi'ne,

28 Mayıs 335 tarihli tezkere-i âciziye zeyldir.

Ayvalık kûrbünde Sarmusak şebih ceziresindeki beylik memlehedan tuz sirkat eylemekte olmasını mebni memlehayı muhafaza için oraya gönderilen bir jandarma çavuşu ile iki neferin Yunda Adası Rumları tarafından beş kayıkla tuz kaçırılmakta olduğunu görmeleri üzerine Rumların silah isti'maliné ve jandarmaların da bittâbi mukabeleye başladıklarını ve bu sırada Ayvalık'taki Yunan Salib-i Ahmer gazalini mahall-i müsademeye gelerek jandarmaya ve takib kaygındaki efrada karşı ateş açarak Rumların firarını teshil ve temin eylediği ve bilâhare gazalindeki Salib-i Ahmer efradı bir maktul ve bir de mecrubu alarak güya bunları balık sid ederken bizim askerlerimizin katlettiklerini ve aynı askerlerin bayraklarını da kurşunladıklarını beyan ve beynelhalk tevliid-i heyecan ettikleri hakkında Karesi Mutasarrıflığı'ndan alınan iki ku'a telgrafnamenin leffen takdim kılındığı ve mümessil-i siyasi Binbaşı Hankinson'un Yunan askerinin Ayvalık'a gelmek üzere bulunduğunu işa'e etmesi üzerine Yunan âmdâlini besleyenlerin bilhassa oradaki Yunan Salib-i Ahmer zabitanının ayak takımı halkı tahrik ederek habshanenin kapılarını açması ve birkaç İslâm hanesini ettirmiş olduklarını ve Salib-i Ahmer heyetinin bir takım Ayvalık Rum gençlerini toplayarak kayd etmekte ve bu suretle İzmir'de olduğu gibi teşkilat-ı hafiye yapmakta olduğu gelen tahriratla beyan edilmiştir. Yunanlıların Ayvalık havali-sinde bir emr-i vâki ihdası için sarf-ı mesâf ettikleri ve buna Salib-i Ahmeri tavassut eylediği bu vekayi' ve hadisat-ı sa'ire ile katıyyen sabit olub mezkur Salib-i Ahmer heyetinin orada bekası mezahir-i siyasiyi istilzam edeceğinden mezkur heyetin bir Amerika veya İngiliz Salib-i Ahmeri ile tebdili zımında teşebbüsat-ı siyasiyenin icrasına müsaade-i âliye-i fehmaneleri şâyân buyrulması ol bâbda emri ferman (BOA. D.H.KMS. 53-4/5, lef 7-10).

mir'e, İngiliz torpido komutanının çıkartmaya izin vermediğini bildirdiler. Yunanlılar İzmir'deki İngiliz temsilcisinden işgal için gerekli izni aldılar. 27 Mayıs 1919 günü akşamı Yunan birlikleri yeniden Ayvalık limanına geldiler. Ali Bey'in Yunan işgaline direneceği anlaşıldığından Yunan kuvvetleri takviye edilmişti. 28 Mayıs 1919 sabahı İngiliz torpido komutanı aldığı emir gereği Ayvalık Limanı'nı terk etti. Böylece Yunan birlikleri çıkarma yapma hususunda serbest kalmışlardı³⁵.

Kaza Kaymakamı Osman Nuri Bey Alay komutanına telefonla, Yunanlıların Ayvalık'ı işgal etmek isteyeceklerini ve kendisinin bu hususu İngiliz temsilcisi nezdinde protesto edeceğini bildirdikten sonra alayın ne suretle hareket edeceğini sordu. Alay komutanı verdiği cevapta, vazifesinin vatanı müdafaa olduğunu ve bunu da yapacağını bildirdi. Bu telefon görüşmesi İngiliz ve Yunanlılar tarafından öğrenilmişti³⁶.

İngiliz temsilcisi Hadkinson, Kaymakam Osman Nuri Bey'e Yunanlıların Ayvalık'ı işgal edeceğini, bu sebeple Türk askerlerinin kasabayı terk etmelerini, ancak mülki idarecilerin yerinde kalabileceğini tebliğ etti. Osman Nuri Bey, durumu hemen Dahiliye Nezareti'ne bildirmiş, 27 Mayıs'ta gayet acele kaydıyla gelen cevapta;

*"Merkezden bir emr-i sarih ve İngilizlerden konferansın mukarreratına dair tebliğ-i kât-i olmadıkça asla Yunanlılar tarafından asker ihracına ve işgaline müsaade edilmemesi ve iktiza ederse her türlü kuvvetlerle mukavemet olunması lazımdır. Gerek Ayvalık Kaymakamlığı'na gerek diğer sevhile bu hususun tebliği"*³⁷ deniliyordu.

Fakat bu emirden Harbiye Nezareti de dahil olmak üzere, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin ve XIV. Kolordu Komutanının haberi yoktu. Bu

35 TİH. II/1, s. 76; Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu*, s. 93.

36 TİH. II/1, s. 76; Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 44.

37 BOA.DH.KMS. 53-4/54, tef 5; Ergeneli, "Anılar", s. 193.

emri Balıkesir Mutasarrıflığı aracılığıyla öğrenen XIV. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa 29 Mayıs'ta durum soruyor ve bu konuda ne yapılması gerektiğinin bildirilmesini istiyordu. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa imzasıyla gelen cevapta, İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunulduğu, eldeki kuvvetlerle karşı koymanın mümkün olmayacağı sebebiyle müfrezenin emniyetli bir bölgeye çekilmesi isteniyordu³⁸. Ayvalık'ın da İzmir gibi işgal edileceğini anlayan Osmanlı Harbiye Nezareti, bölgedeki birliklere bir çeki düzen vermek istemiş, bu maksatla 28 Mayıs 1919'da verdiği bir emirle 172. Alay XVI. Kolordunun 62. Tümenine bağlamıştı³⁹.

Ancak bu emir henüz 172. Alay'a ulaşmadan 29 Mayıs 1919 sabahı Yunan birlikleri Ayvalık sahillerine asker çıkartmaya başladılar. Çıkartma başlar başlamaz, memurlar ve müslüman halk civar kazalara çekilmişti. Kaymakam Osman Nuri Bey de şehri terk edip Gömeç'e geçtiğinden bölge ile muhabere kesilmişti. Karesi Posta Müdürü Yusuf Bey bu durumu İstanbul'a şöyle haber veriyordu:

"Karesi'den Posta Müdiriyet-i Umumiyesi'ne

28/5/35

Huzur-ı Celil-i Müdiriyet-i Umumiye'ye

Dün akşamüzeri Ayvalık kaymakamı bilâ mucib Ayvalık merkezini tanımayıp müdürü bir tarafa ve muhabere memurları diğer tarafa savuşmuşdur. Akşamdan beri çalışarak bu sabah muntka kumandanı nezdinde bulunan müdüre merkezin derhal yeniden te'sisi için verilen talimata henüz cevap alınmadı. Bu yüzden İzmir ve İstanbul muhaberatı da bi't-tâbi müteessir olmuştur. Kaymakamın şu hareketi Ayvalık'a hatırnâde bir vaziyette ilka eylediğinden muhaberatın inkıta'ına sebebiyet verdirilmemesini esbabın müsta'celen te'min buyurulması müsterhamdır. /28 minh. Yusuf⁴⁰".

38 HTVD. Sayı: 37 (Eylül 1962), Vesika No: 902; TİH II/1, s. 81. 29 Mayıs 1919'da aynı mealde bir tel de Dahiliye Nezareti'nden Karesi Mutasarrıflığı'na gönderilmişti (BOA.DH. KMS. 53-4/54, lef. 16-17).

39 HTVD. Sayı: 36 (Haziran 1961), Vesika No: 890.

40 BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 12.

Osman Nuri Bey'e gönüllü kaydına memur edildiği mutasarrıflık tarafından bildirilmiş, o da durumu gayri kanuni sayarak Dahiliye Nezareti'ne bildirmişti⁴¹.

Ayvalık sahillerinde karaya çıkarak ilerleyen Yunan kuvvetlerine 172. Alay birlikleri silahla karşı koydular. Fakat Türk kuvvetleri üstün Yunan kuvvetleri karşısında fazla tutunmayarak Kazak istikametinde zeytinliklere doğru çekilmek zorunda kaldılar⁴². Türk düzenli birlikleri ilk olarak burada Yunan işgaline karşı koymuşlardı. Bu politik bakımdan da çok önemli bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Çünkü hükümetin emri ile Türk silahlı kuvvetleri harekete geçmiş ve bu suretle de mütarekeyi bozmuşlardı⁴³.

Durumu mutasarrıf ve kaymakam telgraflarından öğrenen⁴⁴ hükümet hemen Meclis-i Vükelâ'yı topladı. Meclis-i Vükelâ direniş gösteril-

41 . Osman Nuri Bey'in telgrafı şöyleydi:

"29/5/35

Saat: 18:30

Gömeç'te Ayvalık Kaymakamı'ndan Dahiliye Nezareti'ne

Dün akşam Ayvalık'ın Yunan işgal-i askerisi altına alınacağına dair vaki' tebliğ üzerine bu sabah Yunan kuvvetleri kazayı işgal ettiler. Elyevm muntaka kuvvetleri ile müsademe ediyorlar. Ben merkez-i kazaya üç saat mesafede kain Bırhaniye kazasının Gömeç nahiyesine geldim. Keyfiyeti livaya bildirdim, Gömeç Nahiyesi'nde kaza tesis olunarak benim de gönüllü teşkilatına memur olduğum taraf-ı mutasarrıfiden tebliğ edildi. Bu tarz teşekkül ve ta'yin ahval-i fevkalade hasebiyle muvafık-ı kanun olabilir mi devlet min külli'l-vücuha daimi mesuliyet olan böyle bir halin ihdasında aslen veya fer'an zimedhal olanların cezaları pek ağır olacağına emrin infazı bir memuru ikrah-ı sükâ olmadıkça mesuliyetten kurtaramayacağına binaen istizan-ı keyfiyet olunduğu ma'ruzdur. 29 minh.

Gömeç'te Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri

(BOA.DH.KMS. 53-4/54,lef.19-20)."

42 TİH. II/1, s. 80.

43 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, İstanbul, 1991, s. 267.

44 Mutasarrıfın ve kaymakamın telgrafları şöyleydi:

Dahiliye Nezareti Celilesi'ne

29 Mayıs 335 Saat: 18:30

Cephede asker ve birtakım ahali kan döküyor. Bu vaziyeti ne vakte kadar muhafaza edeceğiz. Balıkesir heyet-i milliyesi şimdi Adliye Nafia nazırlarıyla makine başında görüştüler ve

mesini doğru buldu. Harbiye Nezareti de “Yunanlılar ileri harekâtına askerle mukavemet edilmesi, fakat tarafımızdan taarruz edilmemesi” şeklinde bir emri Karesi ve Aydın havalisindeki kumandanlara gönderdi⁴⁵. Meclis-i Vükelâ’nın bu kararında Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri’nin ihbarının etkisi vardı⁴⁶. Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri Bey’in İngilizlerle olan teması ve mukavemete karşı olan düşünceleri biliniyordu. Yunan işgalinin peşinden Gömeç’e çekilmesi ve buradan İstanbul’a gönderdiği telgraflarda mukavemetin imkansız olduğu düşüncesini bildirmesi⁴⁷ onun bu bölgeden uzaklaştırılmasını gerektiriyordu. Alay kumandanı buna bir çare bulmuş; Gömeç’te bulunan Osman Nuri Bey 30/31 Mayıs 1919 gecesi Edremit’te bulunan bir gemiyle İstanbul’a gönderilmiştir⁴⁸.

ahalinin müdafayı temdide kudret yap olamayacağını bildirdiler. Müdafaa haydi dört beş saat daha devam etsin sonra ne olacak, Yeniden ahali gönderip takviye mi edeceğiz yoksa askeri çekip cepheyi açacak mıyız? Bu vaziyet kaşısında sarıh ve kat’i emir istihsaline mecburiyet hissediyorum İradelerine makine başında muntazırım. 29 Mayıs 335 Mutasarrıf Hilmi (BOA.DH.KMS 53-4/54, lef. 17).

Gömeç’ten Dahiliye Nezaret-i Celilesi’ne

30/ 5/ 335 Saat: 16:20

Vaziyet pek mühimdir, düşmanın kuvvet-i muntazamasını bu müsademede pek isti’mal etmediği anlaşıyor. Şayet müsademenin devamını Ayvalık Rumlarına karşı bir tecavüz add ederek kuvâ-yı mühimme ile Burhaniye, Edremit kazalarının harben işgaline fırsat yâb olur ise mukadderat-ı milleti pek elim bir akıbeta düşer olmuş olacaktır. Bunun için madem ki merkez-i hükümet müsademenin tatilini iltizam ediyor vaziyete hakim olan mınhka kumandanlığına Harbiye Nezareti’nce evamir-i lâzimenin sürat-i mümkününe ile tebliği lüzumu ehemmiyetle maruzdur. 30 minh.

Gömeç’te Ayvalık Kaymakamı Osman

(BOA.DH.KMS 53-4/54, lef. 18, Ergeneli, “Anılar”, s. 202).

Ayvalık Kaymakamı 30 Mayıs tarihli diğer bir telgrafında mücadelenin Ayvalık tepeleğinde devam ettiğini, her taraftan gönüllü efrad geldiğini, kendisinin müdahale edecek gücü olmadığını bildiriyordu. (BOA.DH.KMS 53-4/54, lef. 21-22).

45 HTVD, sayı: 38, (Aralık 1961), Vesika No: 907; Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu*, s. 96.

46 Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 54.

47 BOA.DH.KMS. 53-4/54 lef.34-36.

48 Osman Nuri Bey’in yerine Ayvalık kaymakamlığına 8 Haziran 1919’da Cemil Bey atanacaktır (Bayraktar, *Ayvalık Tarihi*, s. 128).

İstanbul Hükümeti tarafından verilen bu emirler, Kuva-i Milliye teşkilatı konusundaki çalışmalara kötü tesir ettiyse de⁴⁹ bölgedeki teşkilatlar, yöneticiler ve komutanlar direniş aleyhtarı verilen emirlere uymayarak eski azim ve kararlarında sebat etmeye karar verdiler⁵⁰. Bu sebeple Ayvalık'ı işgal eden Yunan kuvvetleri kasabada bir kilometreden fazla ilerleyemediler. Ayvalık'ın hemen gerisinde zeytinliklerde mevzilenen Türk kuvvetleri kaşısında durmak zorunda kaldılar.

Ayvalık'a Yunan kuvvetlerinin girmesi çevre kasaba ve köylerde çok büyük heyecan yarattı. Ayvalık'ın Türk halkı çoğunlukla Gömeç nahiyesine çekilmişti. Köylüler Balıkesir'e doğru göçe başlamışlardı. Ahali Yunan katliamından ölmektense yollarda sürünüp can vermeyi daha iyi görüyordu⁵¹. 61.Fırka Kumandan Vekili Harbiye nezareti'ne gönderdiği

49 31 Mayıs 1919'da Bergama Kaymakamı Rasim imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta, Ayvalık'ın gönüllü efrad istediği, buna cevaz verilip verilmediği soruluyordu (BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 28).

50 Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 55; Ergeneli, "Anılar", s. 201.

51. Mutasarrıf Hilmi'den Dahiliye Nezareti'ne 31 Mayıs 1335/1919, (BOA.DH.KMS. 53-4/54 lef. 23).

Burhaniye Belediye Reisi Salih, aynı tarihli telgrafında şöyle diyordu: "*Meclis-i Vükelâ kararıyla Yunanlıların Ayvalık'ı işgaline karşı gerek asker, gerek ahalinin mudafaasını men'i söyleniyor. Binaenaleyh bu havali ve ahalisi kamilen Yunan işgali ve mezalim ve esaretine karşı kan döküyor. Bu yüzden heyecan ve telaş içindeyiz. Ayvalık'a mucavir kurra ve Gömeç nahiyesi halkını merkeze hicret ve perişanlık ve safalet içinde livaya doğru hareket etmeleri merkez Burhaniye kazasıyla kurrasına da sirayet ile pür heyecan muhaceret başladı. Şu ahvali müessifeye çare olmak üzere tedabir-i acile ve millessireye şimdiden başlanması ve Yunanlıların İzmir ve civarında yaptıkları mezalim ve katliamları tekkerrürüne imkan bırakılmaması ve Yunan işgalini ahalice hüsn-ü suretle karşılamak adem'ül imkan olduğu maruzdu". (BOA.DH.KMS. 53-4/54 lef. 25-26). Yunan işgal sahasında yaşanan en önemli meselelerden birisi şüphesiz ki bölgeyi terk etmek zorunda kalan Müslüman ahalinin durumu idi. Yunanlıların İzmir, Bergama, Menemen ve Ayvalık çevresinde yaptıkları mezalim bölge halkının göçmesine sebep olmuştu (9 Temmuz 1919 Erniyet-i Umumiye Müdiriyeti'nden Dahiliye Nezareti'ne BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 113). Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu muhacirlere yardım etmek için bölgeye iki heyet göndermiştir. (İstiklal, 3 Ağustos 1335/1919, sayı: 220; 4 Ağustos 1335/1919, sayı: 221). Balıkesir Yunan işgalinden kaçan halkın sığındığı bir yer olmuş, bu da şehri zor durumda bırakmıştır (Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, s. 11, 119, 162, 200, 220).*

şifre telgrafta, "Burhaniye bölgesinde müthiş bir panik havası vardır. Vaktiyle bu havaliden gitmiş olan Rumlarla birleşerek İzmir'de olduğundan fazla fenalık yapacaklarının kâti olduğu ve ahalinin şiddetle muhafız asker istediği" belirtilmekteydi⁵². Yunan tarafının durumu da pek parlak değildi. Onlar Ayvalık bölgesinden böyle bir mukavemet geleceğini düşünmüyorlardı. Bu sebeple zamana ve bölgeye çıkarılacak yeni güçlere ihtiyaçları vardı. Ayrıca Ayvalık'taki Rumlar da adalara doğru çekilmeye başlamışlardı.

b. Belediye Çeşmesi Protokolü (5 Haziran 1919)

Bölgenin kritik durumu, İstanbul Hükümeti'ni tedbir almaya sevk etmiş, Meclis-i Vükelâ toplanarak Karesi Mutassarrıfı Hilmi Bey'in Ayvalık'a giderek Yunan işgal komutanıyla görüşmesi ve Ayvalık'ta Osmanlı hukukunun temini üzerinde bir anlaşma yapması kararına varmıştı. Bu emir üzerine Hilmi Bey 1 Haziran 1919'da Ayvalık yakınındaki Murateli Köyü'ne gelerek 172. Alay Komutanı Ali Bey'le görüşmüştü⁵³.

Mutasarrıf Hilmi Bey bu görüşmede alınan kararlar doğrultusunda, 2 Haziran'da Ayvalık'a giderek İngiliz ve Yunan komutanlarıyla görüştü. Hilmi Bey, 4 Haziran tarihli raporunda işgal altındaki Ayvalık'ın durumu ve yapılan görüşmeyi Dahiliye Nezareti'ne şöyle anlatıyordu:

"İşgal kuvveti şu anda Ayvalık'ın ilerisine geçmemiştir. Kuva-yi Milliye Ayvalık'ı Yunanlılara teslim etmeye gidiyor diye bana karşı geldi, durum kendilerine izah edilerek muhalefetleri ortadan kaldırıldı ve hareket edildi. Bindiğimiz araba askerlerin kontrolü altında kasabaya girdi. Kasabada hemen hemen her ev ve dükkana Yunan bayrağı asılmıştı. Ahali bizi seyretmek için toplanmıştı. Herhangi bir tahkire maruz kalmadık. Metropolidhaneye götürüldük, Metropolid bizi merdivenlerde karşıladı ve Yu-

52 TİH. II/1 s. 82.

53 BOA.DH.KMS. 53-4/54. lef. 40-43; Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 36; Ergeneli, "Anılar", s. 207-208.

nan kumandanı Dinitri Toma'nın oturduğu odaya götürdü, daha sonra Hadkinson da geldi. İşgal kumandanı ziyaret seabimini sordu. Ben de, Yunanistan'la harpte olmamamıza rağmen bu işgalin geçersiz olduğunu bunu protesto ettiğimizi, ahalinin perişan olduğunu, halkın galeyan halinde olduğunu ve Ayvalık'a yürümek istediklerini söyledim. Hadkinson, Yunanlıların asayişini temin etmek ve adalet için geldiklerini, Yunan Hükümeti'nin Ayvalık'ın 12 kilometre dahiline kadar işgal edilmesi hakkında emri olduğunu belirterek müdafaa kuvvetlerinin zeytin ormanlarından çıkmalarını ve bunun hükümetin emriyle yapılmasını istedi. Ben bu konuda herhangi bir emir almadığımı ve kasabayı boşaltmayacağımızı söyledim. Hadkinson konferansın bu bölgeyi Yunanlılara verdiğini, fakat bunun resmi bir surette ilan edilmediğini, Rumların eski yerlerine iade edileceğini belirtti ve dönüşünde civar köylere dağıtmam için yazdığı beyannamelerden birkaç nüsha verdi. Hiçbir aileye ve memura kötü muamele edilmediğini söylediye de, dönüşümde kasaba içerisinde kalan birkaç memurumuzun bir binanın üst katında hapsedildiğini gördüm. Mukalemenin sonunda tekrar tekrar zeytin ormanlarının boşaltılmasını ve askeri kuvvetlerin geri çekilmesi istendi. Gözlemlediklerime göre, işgal kuvveti iki binden fazla değildir ve karaya çıktıkları yerde bulunmaktadır. İşgal sahası kasabada dahil doğru bir kilometreyi geçmiyor."⁵⁴

Telgraftan anlaşıldığı üzere Yunan tarafı Hilmi Bey'in Ayvalık'ın boşaltılması ile ilgili teklifini reddetmişlerdi. 4 Haziran'da Ayvalık'taki İngiliz temsilcisi Binbaşı Hadkinson, yanında bir Yunan subayı olduğu halde bir muhriple Gömeç İskeleyine yanaşmış ve mutasarrıfın istediği anlaşma hakkında görüşmek istediğini bildirmişti. Fakat mutasarrıf Balıkesir'e dönmüş bulunduğundan Gömeç nahiye müdürü Sabri Bey kendisiyle görüşmüş, Meclis-i Vükela'nın işgalin reddedildiği hakkındaki kararını bildirmiş ve 5 Haziran günü için randevu vermişti⁵⁵. Aynı gün Meclis-i Vükela görüşmelere devam etme kararı verdi.

54 BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 44-52. Dahiliye Nezareti, mutasarrıfın bu raporuna 5 Haziran'da verdiği cevapta fiili protestolarla iktifa edilmesini, İngilizlerin verdiği söze güvenilmemesini Meclis-i Vükela'nın kararının da bu yolda olduğunu yazıyordu (BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 54).

55 Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 62-63. TİH. II/I, s. 82.

5 Haziran günü İngiliz temsilcisi Hadkinson, Ayvalık'taki Yunan işgal kıtası Komutanı Yarbay Thomas ile yardımcısı Nikola ve Türk tarafından Gömeç nahiye Müdürü Sabri, Yarbay Ali Ayvalık-Gömeç şosesi üzerinde Belediye çeşmesi yolunda buluşmuşlar ve karşılıklı görüşmelerle bir protokol tespit etmişlerdi. Bu protokolün metni şöyleydi:

1. Ayvalık'ta kemâkân Hükûmet-i Osmaniye memurları ve kavanin-i Osmaniye icray-ı hükûm ve hükûmet edecektir. Osmanlı Sancağı rekz olunacaktır. Ahalinin keşide ettikleri, Yunan bayraklarının kaldırılmasına Yunan kumandanı çalışacaktır.

2. Yunan işgal kuvvetleri iddiaları vechiyle Sulh Konferansı'nın kararıyla işgal askeri vazifesiyle gelmiş olduklarına göre Yunda (Cunda) adasında yahut şehrin haricinde Aya Nikola veyahut Sefa mevkiinde ikamet edecek ve şehrin haricinde keş-i güzâr etmeyecektir. Şehrin inzibatı için Osmanlı polisi ve jandarmalarına indel iktiza kuvve-i işgaliye muavene edecektir.

3. Ayvalık kazasına şamil olan arazi dahilinde kaza ahalisi iş ve güçleriyle meşgul olacaklar ve Ayvalık kazası haricinde silahlı olarak kimse çıkmayacağı gibi hariçten kimse dahi girmeyecektir. Silahlı dahi giriş ve çıkışın emniyeti ihlâl mahiyetinde telâkki edilecektir.

4. Ayvalık kazası haricine çıkacak ve hariçten girecek olan erbab-ı mesalih kumandanlarının vesikalarına hamil olacaklardır.

5. Ayvalık kazasının hududu tarkinden bir zabıt ve ikişer sivilden mürekkep birer komisyon tarafından malum olduğu halde bir defa daha tespit olunacaktır⁵⁶.

56 BOA.DH.KMS. 53-4/54, tef. 58-60; TİH II/I, s. 82-83; Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 65-66

Protokol metnini öğrenen 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, 172. Alay Komutanına verdiği cevapta, “İngiliz temsilcisi ve Yunan komutanlığı ile birlikte görüşerek, muntikanızda Yunan hareketini durdurmaya muvaffak olmanız en büyük teşekkürlere layıktır. Müfrezeniz ve beraberinizdeki Kuva-yı Milliye komutanı için tarihin kaydedeceği bir muvaffakiyettir” diyordu⁵⁷.

Balıkesir mutasarrıfı Hilmi Bey bu protokol hükümlerini 6 Haziran'da Dahiliye Nezareti'ne bildirdi. Bu raporla birlikte sınırları gösterir bir harita ekledi ve “.... Ayvalık'ın işgalinden bugüne kadar geçen yedi gün zarfında milletin gösterdiği galeyan-ı hamiyet ve gayret ve kuvve-i askeriyenin mecbur ve mükellef bulunduğu sebat ve metanet gerideki bilcümle ahali-i İslamiyenin heyecanını teskine ve selametini temine medar olduğu gibi kuvve-i işgaliyenin hareket-i istila ve tevs-i işgali hamd olsun şu suretle mahdud ve mahsur bir vaziyette kalmasına mecbur etmiştir” diyerek alınan kararların uygun görülüp görülmediğinin bildirilmesini istemiştir⁵⁸.

Hilmi Bey'in 6 Haziran tarihli telgrafına cevap gelmemesi üzerine Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, XIV. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ile kararları müzakere ederek hükümetin menfaatine daha uygun şekilde bazı tadilatlar yaptılar. Bunu İngiliz Mümessillğine ve Yunan Komutanlığına kabul ettirmeye çalışacaklarını 7 Haziran 1919'da Dahiliye Nezareti'ne bildirdiler. Bu raporda Yunanistan'ın Osmanlı sahillerini terk etmesi gerektiği, Ayvalık kazası dahilinde Osmanlı askeri hariç hiç bir silahlı kimsenin girmesine müsaade edilmeyeceği, taşkınlıkta bulunan Rumların affedileceği, Ayvalık muntikasındaki Osmanlı kuvvetlerinin vaziyetini muhafaza edeceği bildiriliyordu⁵⁹.

57 TİH II/I, s. 83; Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 66-67.

58 BOA. DH.KMS. 53-4/54, lef. 60-63.

59 Sofuoğlu, *Kuzey Batı Anadolu*, s. 106.

Bu şartları göz önünde bulunduran Sadrazam Vekili Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi 9 Haziran'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği cevabi telgrafta, Paris Sulh konferansının Ayvalık'ın işgali konusundaki bir kararın olup olmadığının araştırıldığını ve bu konuda Hariciye Nezareti'ne bilgi verilerek İstanbul'daki İtilaf temsilcileri nezdinde gerekli teşebbüste bulunduğu, Ayvalık çevresinde asayişin korunması ve halkın göçünün önüne geçilmesi gerektiği bildiriliyordu⁶⁰.

Meclis-i Vükela 11 Haziran 1919'da Belediye Çeşmesi Protokolü ile ilgili durumu görüştü. Meclis ve hükümetin bu konuda yazılı bir taahhüt altına girmeye pek niyeti yoktu. Bu sebeple alınan kararda, mahalli askeri komutanın bahsedilen şartlar dahilinde, hiçbir yazılı taahhüde girmeden durum almasının uygun olacağı belirtiliyordu⁶¹. Bu karardan sonra Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa XIV. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği 11 Haziran 1919 tarihli şifreli telgrafta, Ayvalık'ta alınan tedbirlerin uygun olduğu ve bu durumun muhafaza edilmesi, Yunanlılara tecavüz edilerek siyasi çözüm yollarının kapatılmaması, onların taarruzuna karşı şiddetle müdafaa edilmesi gerektiği bildiriliyordu⁶².

Bu protokol esasında 172. Alay Kumandanının ilk düşüncesine aykırı idi ve alaylı pasif bir duruma sokuyordu⁶³. Protokol ile Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgali kapalı bir surette kabul ediliyor⁶⁴. Ayvalık hukuken Osmanlı, fiilen Yunanistan idaresine bırakılıyordu. Mutasarrıf Hilmi Bey'e göre maddeler "tasdik ve kabule muallak" bir durumdaydı. Kısa vaade de olsa bu maddeler işgal ve hakimiyeti kabul mahiyetinde idi⁶⁵. Ayvalık'ta baş-

60 BOA. DH. KMS. 53-4/54, İef.70. Dahiliye Nezareti Sadaretin bu yazısını 10 Haziran'da Karesi Mutasarrıfı'na bildiriyordu(a.g.y. İef. 71-1;71-2).

61 Ergeneli, "Anılar", s. 217; Adnan Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu...*, s.106; Mücteba İlgürel, *Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri*, Ankara, 1999, s. 37

62 Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, II, Ankara, 1988, Belge no: 22.

63 TİH. II /1, S. 83

64 Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, s. 268

65 Ergeneli, "Anılar", s. 216.

layan direnişin İzmir'in aksine bir gelişme göstermesi, halk üzerinde çok etkili olmuştu. Bununla beraber yapılan protokol hem kağıt üzerinde hem de uygulamada hiçbir yarar sağlamadı. Hükümet ve Kolordu alınan kararları uygulamaya ve yazılı bir taahhüt altına girmeye razı değildi.

Türk tarafının iyi niyetine rağmen alınan kararlar Yunan kuvvetleri tarafından istismar edildi. Protokolün ertesi günü Yunan kuvvetlerinin harp ve tabya durumunu bozmadıkları görüldü. Yarbey Ali Bey bu durumu Yunan tarafına sordu, gelen cevapta; Rumların üçte ikisinin Midilliye çekildiği, gelecek emre kadar askerlerin ateş etmeyip siperlerde kalacakları, Türklerin de ateş etmemeleri bildiriliyordu⁶⁶. Bu durum Yunan tarafının gerçek niyetini gösteriyordu. Onların gayesi vakit kazanmak ve muhtemelen yeni cepheler açmaktı. Bu planı gören Milli Kuvvetler 9 Haziran sabahı düşman karakollarına baskın tarzında saldırıya geçti. Yunanlılar karadan ve denizden karşılık verdi⁶⁷. Böylece görüşmelerde başlayan yaklaşan bir haftalık mütareke sona ermiş oluyordu.

Sonuç

Yunanlılar İzmir'den sonra işgal sahalarını Manisa, Aydın ve civarına kadar genişletmişlerdi. Ayvalık'ta gördükleri mukabele ve müdafaaya karşılık Manisa'dan Balıkesir istikametine ilerlemeye teşebbüs etmişlerdi. Akhisar'ın 5 Haziran 1919'da işgali üzerine liva bir de bu taraftan tehdit edilmeye başlanıyordu. Ayvalık'tan sonra Bergama ve Akhisar'ın da Yunanlıların eline geçmesi müdafa, teşkilat ve tertibatın bu istikametlerde de kurulmasını gerektirdi. Yunan işgaline karşı Ayvalık, Soma ve Akhisar muntakalarında savunma tertibatı alındı⁶⁸.

66 BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 69-70.

67 Ali Çetinkaya, *Hatıralar*, s. 67; Ergeneli, "Anılar", s. 218.

68 Ergeneli, "Anılar", s. 219. Bölge halkı müdafa konusunda karalı idi. 9 Haziran tarihinde Karesi'den Belediye Reisi Mehmet Emin imzalı Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf-ta, ahalinin Yunan işgaline karşı vatanlarını dış ve tırnaklarıyla müdafa ettiği belirtilerek işgal protesto ediliyordu (BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 66-68). 22 Haziran tarihli Edremitli Redd-i İlhak Heyeti de aynı şekilde işgalleri protesto ediyordu (BOA.DH.KMS. 53-4/54, lef. 75-76).

Ayvalık direnişi, cephe gerisindeki halk teşkilatlanmasını hızlandırmış, Balıkesir bu direnişin merkezi haline gelmişti⁶⁹. Ali Bey'in Yunan işgaline karşı koyduğu tarihe kadar, Yunanlılar hiçbir yerde toplu olarak karşılık görmemişlerdi. Aksine bazı şehir ve kasabalar halkı korkutulmuş, İstanbul Hükümeti'nin emirlerine uyarak Yunan birliklerini özel heyetlerle karşılamışlardı. Ali Bey'in Ayvalık bölgesinde muharebe cephesi kurması üzerine, yavaş yavaş Soma'da, Akhisar'da, Salihli'de milli cepheler oluşmaya başlamıştı⁷⁰.

Ayvalık'ta meydana gelen olaylar İstanbul Hükümeti üzerinde de önemli etkiler meydana getirdi. Hükümet, Ayvalık'taki Yunan işgaline başlangıçta karşı koyar bir tavır aldı, fakat kısa bir süre sonra Paris'te Ayvalık hakkında alınan kararlardan haberdar olunca, bu tutumunu değiştirmek zorunda kaldı ve askeri güçlerin müdafaada kalmalarını istedi. Hükümetin de bu konuda bir kararı yoktu. Bu sebeple bakanlıklardan farklı farklı kararlar geliyordu. İstanbul'un bu kararsızlığı bölgedeki milli örgütlerin karakterini oluşturmada etkili oldu.

Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, Yunan işgaline karşı gelen ve milli teşkilatlanmayı destekleyen biri idi. Onun bu tutumu hükümetin takip ettiği siyasete ters düşüyordu. Bu sebeple 16 Haziran 1919'da görevden alındı ve yerine hükümetin sadık bir hizmetçisi olan Ahmet Anzavur tayin edildi.

69 İsmail Hakkı Varnalı, "Hatıralar", **Balıkesir Ekspres Gazetesi**, 26 Şubat 1962.

70 M. Kemal Atatürk, **Nutuk**, Ankara 1998, S. 309.

ÖZET

Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı sırasında Ayvalık'ın genel durumu, savaş sonunda Ayvalık'taki gelişmeler, bölge Rumları üzerinde Yunan propagandası, Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgale karşı Osmanlı Hükümeti'nin gösterdiği direniş, işgal hakkında bölgede bulunan Türk, İngiliz ve Yunan temsilcilerinin bu işgal hakkında yaptıkları görüşmeler ve bu görüşmelerin sonuçları, Ayvalık ve Balıkesir halkının bu işgale gösterdikleri tepkiler, Ayvalık'ta bulunan 172. Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey'in faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ayvalık, Yunan İşgali, Yunan işgaline karşı gösterilen tepkiler ve teşkilatlanma, Belediye Çeşmesi Protokolü.

ABSTRACT

This study examines, general state of Ayvalık city through World War I and after which covers the following items: a) Greek propaganda on the local Greeks (Rums); b) Greek occupation and struggle against this occupation by Turks; c) Negotiation process of out come among the representatives Turk, English and Greek and these negotiations due to different approaches and intentions of the two participating parties, there was no solution at the end of these negotiations which was made at "Belediye Çeşmesi"; d) the activities of commander of 172nd regiment Ali Bey (Çetinkaya) and the Mutasarrıf (governor) of Balıkesir, Hilmi Bey (Ergeneli).

Key Words: Ayvalık, Greek occupation , Turks struggle to army of Greek occupation and their organizations, The Protokol of Belediye Çeşmesi.